

Пунктуаційний знак як елемент семантико-стилістичного вираження текстів псалмів

Роботу виконано на кафедрі історії та культури української мови ВНУ ім. Лесі Українки

Простежено особливості використання пунктуаційних знаків у семантичній структурі псалмів. З'ясовано типологію семантичного навантаження найчастотніших розділових знаків: знака оклику, трьох крапок, знака оклику і трьох крапок. Встановлено роль пунктуаційних знаків як стилістичного елемента вираження текстів псалмів.

Ключові слова: пунктуаційний знак, семантичне навантаження, стилістична виразність, псалми.

Андрощук Н. С. Пунктуационный знак как элемент семантико-стилистического подчеркивания текстов псалмов. В работе прослеживаются особенности использования пунктуационных знаков в семантической структуре псалмов. Определяется типология семантической нагрузки наиболее употребляемых знаков препинаний: восклицательного знака, трех точек, восклицательного знака и трех точек. Устанавливается роль пунктуационных знаков как стилистического элемента подчеркивания текста псалмов.

Ключевые слова: пунктуационный знак, семантическая нагрузка, стилистическое подчеркивание, псалмы.

Androshchuk N. S. Punctuation Mark as a Stylistic Element Semantic Expressiveness of the Texts of Psalms. The paper traced the peculiarities of punctuation in the semantic structure of the Psalms. Typology of semantic load most frequent punctuation marks: exclamation point, three dots, exclamation point and three points. The role of punctuation as a stylistic element of expressiveness of Psalms.

Key words: punctuation sign, semantic loading, stylistic expression, Psalms.

Постановка наукової проблеми та її значення. Як відомо, одна з найдавніших і найбільш тиражованих книг у світі – Біблія. Сучасне видання Біблії, яке переклав Іван Огієнко, містить 66 книг, 39 із яких складають Старий Заповіт, 27 – Новий Заповіт. Книга Псалмів, найвідоміша із Книг Старого Заповіту, як вважають дослідники, створена між XI ст. до н. е. і II ст. н. е. (друга узвичаєна назва – Псалтир). Псалтир складається зі 150 пісень-молитов, які написані староврейською мовою. Вагомість псалмів у житті християн передусім засвідчено комунікативною практикою Ісуса Христа, який разом із учнями співав пасхальні псалми, використовував їх у дискусіях, розмірковуючи про щось. Зі 150 псалмів 73 належать авторству царя Давида. Творцями інших псалмів вважають Асафа, пророка й одного з трьох головних начальників хору часів Давида, Мойсея, пророка й автора П'ятикнижжя, Кораха, двоюрідного брата Мойсея, Соломона, царя й автора Книги приповістей, Єфана та Гемана, співців і начальників хорів, хоча є також ряд анонімних псалмів.

Структурно Псалтир об'єднує п'ять Книг: Книга перша – псалми 1–41, Книга друга – 42–72, Книга третя – 73–89, Книга четверта – 90–106, Книга п'ята – 107–150.

Серед псалмів традиційно вирізняють кілька тематичних груп: 1) псалми, у яких є скарги на заподіяну кривду, біль і прохання захисту й підтримки у Бога; 2) псалми, що містять звертання до Бога з благанням про підтримку під час голоду, моровиці, війни; 3) псалми, які повинні розбудити віру в Бога, його милість; 4) псалми, що висловлюють почуття вдячності; 5) гімни, які уславляють Господа; 6) філософсько-медитативні твори з переліком чеснот і талантів людини, наданих їй Богом; 7) історично-повчальні твори; 8) псалми, які уславляють світобудову з оселею Бога на небі, а людини – на землі [9, 60].

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Книгу Псалмів в основному досліджують літературознавці, зосереджуючи увагу на вивченні лексико-тематичних груп домінуючих лексем [9], художньої мови [8], перекладів і переспівів псалмів в українській поезії [5; 6], біблійних мотивів у творчості Тараса Шевченка [3], особливостях мовчання у релігійних текстах [7]. Власне мовознавчий аспект аналізу текстів псалмів дотепер залишається на периферії наукових студій. Принагідно досліджено лише переклади Псалмів [2; 3; 5]. Роль і функції семантичного навантаження розділових

знаків не були об'єктом мовознавчого опису, незважаючи на їх вагомість в організації цих текстів. Зокрема, С. Климова вважає, що Псалтир – це твір семіотичний, який складається з єдності слів, мелодії і ритміки. Особлива інтонація і ритміка відтворена у писемному тексті пунктуаційно [7]. А отже “порухи душі віруючої людини”, її емоційний стан допомагають зрозуміти пунктуаційні знаки. А тому **мета** нашого дослідження – вивчити їхнє семантичне навантаження в текстах псалмів.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Як виразну ознаку текстів псалмів можна назвати насамперед чітку структурування і пунктуаційну впорядкованість у завершених псалмів. Спостережено, що 139 псалмів зі 150 закінчуються знаком оклику, п'ять – крапкою, чотири – знаком оклику і трьома крапками, один – трьома крапками, а ще один – знаком питання. Для порівняння частотності використання названих знаків розглянемо їх функціонування у Євангелії від Св. Матвія, із 28 глав якого вісімнадцять завершується крапкою, сім – знаком оклику, дві – трьома крапками, одна – знаком оклику і трьома крапками. Тобто мова Євангелія від Св. Матвія більш стилістично нейтральна. На протиположність текстам Євангелія від Св. Матвія пунктуаційний малюнок у Книзі Псалмів дає підставу гіпотетично стверджувати про стилістичну маркованість цього типу текстів.

Найчастіше вживаний у текстах псалмів знак оклику, який традиційно вказує на важливість, експресивність поданої інформації, незалежно від змісту псалма і семантичного навантаження завершального виразу. Знак оклику в кінці псалмів здебільшого стоїть після прохання про помилування, наприклад: ¹⁰ *Господи, спаси! Хай озветься нам Цар у день нашого кликання!* [псалом 19], ²⁷ *Устань же, о Помоче наша, і викупи нас через милість свою!* [псалом 43], прославляння Бога ¹² *Нога моя стала на рівному місці, на зборах я благословлятиму Господа!* [псалом 25], ¹⁸ *Я буду Ім'я Твоє згадувати по всіх поколіннях, тому то народи по вічні віки Тебе славити будуть!* [псалом 44].

Знак оклику і три крапки вказують, що автор від сильних емоційних хвилювань, очевидно, підсвідомо бажає закінчити думку, даючи можливість адресатові самостійно осмислити почуте: ¹⁷ *Перейшли надо мною Твої персердя, страхіття Твої зруйнували мене,* ¹⁸ *вони оточають мене, як вода, увесь день, вони разом мене облягають...* ¹⁹ *друга й приятеля відділив Ти від мене, знайомі мої як та темрява!..* [псалом 87], ³ *Помилуй нас, Господи, помилуй нас, бо погорди ми досить наситились!* ⁴ *Душа наша наситилась досить собі: від безпечних наруги, від пишних погорди!..* [псалом 122]. Риторичним запитанням завершується псалом 55, змістове наповнення якого відтворює сподівання віруючої людини на Бога, який *спас мою душу від смерти, то хіба ж не спасеш моїх ніг від падіння, щоб у світлі життя я ходив перед Богом?*, стверджуючи таким чином їх обґрунтованість.

У середині тексту псалмів знак оклику використано для підкреслення віри в Господню справедливість. Зокрема, в псалмі 1 кожен християнин знайде відповідь на питання: як гідно прожити життя, як досягти щастя. Текст псалма стверджує: щасливий, той, хто не принижується перед сильними світу сього, хто послугується плодами своїх рук, хто живе за Законом Божим, а безбожників, навпаки, вітер розвіє, як полову, бо Господь опікується праведниками: ⁵ *Ось тому то не встоять безбожні на суді, ані грішники у зборі праведних,* ⁶ *дорогу бо праведних знає Господь, а дорога безбожних загине!*

Тільки праведники можуть бачити Господнє обличчя, бо Бог випробовує віру, а безбожних він ненавидить (псалом 10): ⁵ *Господь випробовує праведного, а безбожного й того, хто любить насилля, ненавидить душа Його!* ⁶ *Він спустить дощем на безбожних горюче вугілля, огонь, і сірку, і вітер гарячий, це частка їхньої чаші.* ⁷ *Бо Господь справедливий, кохає Він правду, праведний бачить обличчя Його!*. А тому тим, хто цілком покладається на Всевишнього, буде вічне життя у Господньому домі: ⁴ *Коли я піду хоча б навіть долиною смертної темряви, то не буду боятися злого, бо Ти при мені, Твоє жезло й Твій посох вони мене втішать!* [псалом 23].

Знак оклику використано також у семантичних контекстах, в яких стверджено духовну силу людини, яка не піддається ворогам, зокрема: ⁴ *Зглянься, озвися до мене, о Господи, Боже мій! Провітлі мої очі, щоб на смерть не заснув я!* ⁵ *Щоб мій неприятель не сказав: Я його переміг! Щоб мої вороги не раділи, як я захитаюсь!* ⁶ *Я надію на милість Твою покладаю, моє серце радіє спасінням Твоїм!* [псалом 12]. Крім того, емоційно окреслені контексти, в яких йдеться про прихід Ісуса Христа (псалми 21, 2, 44, 71, 109), наприклад: ²⁸ *Усі кінці землі спам'ятають, і до Господа вернуться, і вклоняться перед обличчям Його всі племена народів,* ²⁹ *бо царство Господнє, і Він Пан над наро-*

дами!” [псалом 21], мрії про вічне життя: “⁷ Господь моя сила та щит мій, на нього надіялось серце моє, й Він мені допоміг, і втішилося моє серце, і співом своїм я прославлю Його!” [псалом 27].

Однак значно частіше в псалмах знак оклику вжито після виразів прохання. Семантичний спектр таких прохань дуже різноманітний. Зокрема, псалом 6 – це молитва людини до Бога, яка просить помилування, визволення душі й водночас її покаяння: “² Не карай мене, Господи, в гніві Своїм, не завдавай мені кари в Своїм пересерді! ³ Помилуй мене, Господи, я ж бо слабкий, уздоров мене, Господи, бо тремтять мої кості, ⁴ і душа моя сильно стривожена, а ти, Господи, доки? ⁵ Вернися, о Господи, визволи душу мою, ради ласки Своєї спаси Ти мене!”. Псалом 5 – апеляція до Бога, прохання бути почутим і допомогти йти праведним шляхом (“¹⁰ бо в їхніх устах нема правди, нутро їхнє приносить нещастя, гріб відкритий їхнє горло, свій язик вони роблять гладеньким!”).

Молитвами є також псалми 16, 61, 68–70, 78, 79, 82–85, 89, 101, 137, 141, 142, у яких знаком оклику підкреслено благання у Господа про порятунок від безбожних, від смертельних ворогів, які оточили й гублять душу, хочуть праведного з небесної висоти спустити на грішну землю: “⁸ Хорони Ти мене, як знищю Свою, дочку ока, у тіні Своїх крил заховай Ти мене ⁹ від безбожних, що гублять мене, смертельні мої вороги оточили мене!”; “¹⁰ Господи, спаси! Хай озветься нам Цар у день нашого кликання!”; “¹ Вислухай, Господи, правду мою, послухай благання моє! Почуй молитву мою із уст необлудних!” [псалом 16].

У кожну хвилину свого життя істинний християнин постійно подумки з Богом, у молитвах просить: а) отримати прощення гріхів і помилування, наприклад: “¹⁸ Подивися на горе моє та на муку мою, і прости всі гріхи мої! ¹⁹ Подивись на моїх ворогів, як їх стало багато, вони лютою ненавистю ненавидять мене!... ²⁰ Пильнуй же моєї душі та мене хорони, щоб не бути мені засоромленим, бо надіюсь на Тебе!”; б) дарувати спасіння: “⁸ Устань же, о Господи! Спаси мене, Боже мій, бо Ти разиши усіх ворогів моїх в щоку, зуби грішникам крушиш!” [псалом 3]; в) дозволити перебувати у Господньому домі (псалми 14, 22, 23, 26, 60, 83, 90, 120): “⁴ Одного прошу я від Господа, буду жадати того, щоб я міг пробувати в Господньому домі по всі дні свого життя, щоб я міг оглядати Господню приємність і в храмі Його пробувати!” [псалом 26]; г) Господнього захисту, закликає відкрити свої душі для Бога, бо він є Царем слави: “⁷ Піднесіте верхи свої, брами, і будьте відчинені, входи відвічні, і ввійде Цар слави! ⁸ Хто ж то Цар слави? Господь сильний й могутній, Господь, що потужний в бою! ⁹ Піднесіте верхи свої, брами, і піднесіте, входи відвічні, і ввійде Цар слави! ¹⁰ Хто ж то Він, той Цар слави? Господь Саваот Він Цар слави!” [псалом 23], “³³ Устань же, о Господи Боже, руку Свою підійми, не забудь про убогих!” [псалом 9]; г) визволення від ворогів і переслідників: “¹⁵ а я покладаю надію на Тебе, о Господи, я кажу: Ти мій Бог! ¹⁶ В Твою руку кладу свою долю, Ти ж визволь мене від руки ворогів моїх і моїх переслідників! ¹⁷ Хай засяє обличчя Твоє на Твого раба, та спаси мене в ласці Своїй, ¹⁸ Господи, щоб не бути мені посоромленим, що кличу до Тебе! Нехай посоромлені будуть безбожні, хай замовкнуть та йдуть до шеолу, ¹⁹ нехай заніміють облудні уста, що гидоту говорять на праведного із тихою й погордою!” [псалом 30]. Тому прохання цілком правомірно вважати диференційними передтекстами, які потенційно передбачають вживання знаків оклику.

Майже кожне речення у псалмі 34 емоційно забарвлене, внутрішню напругу якого передано градуальним рядом імперативів та знаком оклику, наприклад: “²⁶ Нехай посоромляться та застидаються разом, хто з мого нещастя радіє, бодай вбралась у сором та в ганьбу, хто рота свого розкриває на мене!”.

Спорадично знаком оклику відтворено емоційний і урочистий характер псалмів, у яких прославляють Господа (псалми 9, 17, 29, 30, 74, 104, 106, 135, 137) за те, що він справедливий суддя: “² Хвалитиму Господа усім серцем своїм, розповім про всі чуда Твої! ³ Я буду радіти, і тішитись буду Тобою, і буду виспівувати Ймення Твоє, о Всевишній! ... ⁵ Бо суд мій і справу розсудив Ти...”, за те, що вилікував, вивів із птьми душу “і підперезав мене радістю, ¹³ щоб славу співала людина Тобі й не замовкла! Господи, Боже мій, повік славити буду Тебе!” [псалом 29]. У псалмі 33 знаком оклику виокремлено вирази апелювання до всіх вірян із проханням звеличати Господа: “² Я благословлятиму Господа кожного часу, хвала Йому завсіди в устах моїх! ³ Душа моя буде хвалитися Господом, хай це почують слухняні, і нехай звеселяться! ⁴ Зо мною звеличуйте Господа, і підносять Ім'я Його разом!”.

Хвала і подяка Всевишньому за землю, сонце, місяць, зорі, визволення від царів і ворогів, увагу до нужденних, за милосердя виокремлені знаком оклику також у псалмах 30, 74, 104, 106, 110–117, 135, 137, наприклад: “² Нехай буде благословенне Господнє Ім'я відтепер і навіки!” [псалом 112], “Дякуйте Господу, добрий бо Він, бо навіки його милосердя!” [псалом 117].

Спостережено також, що знак оклику може тримати, організувати увесь псалом. Зокрема, псалом 135 об'єднує 26 віршів, кожен із яких увиразнений знаком оклику, наприклад: ¹ *Дякуйте Господу, – добрий бо Він, бо навіки Його милосердя!* ² *Дякуйте Богу богів, бо навіки його милосердя!* ³ *Дякуйте Владці владик, бо навіки його милосердя!*. Подібне явище зафіксоване також у пунктуаційному малюнку 143, 145, 148, 149, 150 псалмів, які тематично належать до похвал Господу.

Знак оклику і три крапки вжито після виразів благань про помилування, визволення душі, а саме: ⁷ *Змучився я від стогнання свого, щоночі постелю свою обмиваю слізьми, сльозами своїми окроплюю ложе своє!...* ⁸ *Моє око зів'яло з печалі, постаріло через усіх ворогів моїх...* ⁹ *Відступіться від мене, усі беззаконники, бо почув Господь голос мого плачу!*. Зауважмо, що на противагу проханям, які функціонально оформлені знаком оклику, благальні вирази завершуються трьома крапками. Це можна пояснити потребою відтворити найвищі й найвиразніші емоційні стани мовця.

Висновки. Як бачимо, наявний безпосередній зв'язок семантики тексту псалмів і їх пунктуаційної організації. Особливо вирізняється пунктуаційний малюнок завершальної частини псалмів, що надає їм певної семантичної виразності. Частотне використання знака оклику як у середині текстових структур, так і в завершальних фразах зумовлене передусім стильовими ознаками цього функціонального різновиду – урочистістю й емоційно-експресивною означеністю.

Список використаної літератури

1. Біблія або Книга Святого Письма Старого й Нового Заповіту із мови давньоєврейської та грецької на українську наново перекладена. З нагоди тисячоліття прийняття християнства в Україні-Русі. – [Б. м.] : Об'єднання біблійних товариств, 296 с.
2. Головащенко С. І. “Український Псалтир” М. О. Максимовича як феномен вітчизняної біблеїстики: кілька запитань до тексту / С. І. Головащенко // Магістеріум. – 2006. – Вип. 23 : Історико-філософські студії. – С. 55–62.
3. Давидова арфа й Тарасова кобза: про “Давидові Псалми” Т. Г. Шевченка [Електронний ресурс] / І. Даниленко. – Режим доступу : http://www.slovoichas.in.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=83&Itemid=34. – 19.10.10.
4. Давыдова Н. В. Библиейский словарь школьника / Н. В. Давыдова. – М. : РОСТ, МИРОС, 2000. – 160 с.
5. Лесюк М. Мова і стиль українських перекладів книги псалмів / М. Лесюк // Біблія і культура. – Чернівці, 2000. – Вип. 2. – С. 133–138.
6. Лучук І. Псалтир у тисячолітньому контексті української поезії / І. Лучук // Урок української. – 2002. – № 2. – С. 54–55.
7. О молчании и тишине... в словах и паузах. Эссе. [философия религии] / [Електронний ресурс] С. М. Климова // Религиоведение. – 2006. – № 4. – Режим доступу : <http://portal-credo.ru/site/?act=lib&id=1838>. – 19.10.10.
8. Рада І. Якою мовою розмовляють псалми / І. Рада // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2005. – № 2. – С. 91–98.
9. Сулима В. Біблійні псалми / В. Сулима // Дивослово. – 1999. – № 7. – С. 59–63.

Статтю подано до редколегії
09.11.2011 р.

УДК 81'272(477)

Лесь Белей – аспірант Інституту мовознавства
імені О. Потебні НАН України

Класифікація елементів мовного ландшафту

Роботу виконано у відділі мов України Інституту
мовознавства ім. О. Потебні

Статтю присвячено класифікації елементів мовного ландшафту за різними критеріями. Докладно проаналізовано три групи: офіційні, приватно-офіційні та приватні ЕМЛ.

Ключові слова: соціолінгвістика, мовний ландшафт, класифікація.

© Белей Л., 2012